

درس آشنایی با رجال و درایه استاد سید مجتبی نورمفیدی

تاریخ: ۹ اردیبهشت ۱۳۹۳

موضوع کلی: بررسی وثاقت بعضی روایات مورد اختلاف

مصادف با: ۲۹ جمادی الثانی ۱۴۳۵

موضوع جزئی: ۵- عمر بن حنظله

جلسه: ۲۵

سال: چهارم

«الحمد لله رب العالمین و صلی الله علی محمد وآله الطاهیرین و اللعن علی اعدائهم اجمعین»

۵- عمر بن حنظله:

در مورد وثاقت عمر بن حنظله هم اختلاف واقع شده، تا اینجا در وثاقت و عدم وثاقت چهار نفر، یعنی علی بن ابی حمزه بطائی، محمد بن سنان، سهل بن زیاد و معلی بن خنیس بحث کردیم، نفر پنجم عمر بن حنظله است، در مورد این شخص هم اختلاف شده لکن اختلافی که در مورد او واقع شده با اختلافی که در مورد روات گذشته صورت گرفته متفاوت است، در مورد روات قبلی که تا کنون مورد بحث قرار گرفتند اختلاف در این بود که آیا اینها ثقه هستند یا ضعیف؟ یعنی یک طرف از دو طرف اختلاف قائل به وثاقت این اشخاص و طرف دیگر قائل به عدم وثاقت بود اما اختلافی که در مورد عمر بن حنظله واقع شده به این نحو است که عده‌ای قائل به وثاقت او و عده‌ای دیگر قائل به عدم ثبوت وثاقت او هستند نه اینکه قائل به ضعف او باشند بلکه فقط می‌گویند وثاقت او ثابت نشده است.

اقوال:

بر این اساس در مورد وثاقت عمر بن حنظله دو قول وجود دارد:

قول اول: عده‌ای مثل شهید ثانی قائل به وثاقت عمر بن حنظله شده‌اند.

قول دوم: عده‌ای قائلند وثاقت عمر بن حنظله ثابت نشده از جمله مرحوم آقای خویی.

قدماء درباره عمر بن حنظله تصریح به وثاقت نکرده ولی در مقابل کلامی که دال بر ضعف او هم باشد در کلمات قدماء مشاهده نمی‌شود لذا وضعیت عمر بن حنظله از حیث وثاقت و عدم آن با بقیه روات فرق می‌کند چون در مورد بقیه روات اشاره کردیم که جمعی از قدماء قائل به وثاقت آنها بودند و جمعی هم آنها را به ضعف و کذب متهم کرده بودند اما در مورد عمر بن حنظله تصریحی به وثاقت او در کلمات قدماء مشاهده نشده و در عین حال کلامی هم که دال بر ضعف او باشد مشاهده نشده است.

به هر حال آنچه در مورد عمر بن حنظله می‌توان گفت این است که حدود ۷۰ روایت از عمر بن حنظله در کتب اربعه نقل شده و چند روایت مهم که مورد استناد فقهاء واقع شده از طریق عمر بن حنظله نقل شده است؛ یکی روایت مربوط به خبرین متعارضین است، دیگری روایت مربوط به وجوب تقلید از فقهاء، لذا بررسی وضعیت عمر بن حنظله صرف نظر از تعداد روایاتی که از او نقل شده از این جهت دارای اهمیت است که بعضی از روایات او در مسائل مهمی مورد استفاده واقع شده است.

ادله وثاقت:

دلیل اول: روایت اجلاء از او

بعضی از اجلاء از جمله اصحاب اجماع مثل زرارة، ابن بکیر، ابن مُسکان و امثال اینها از عمر بن حنظله روایت نقل کرده‌اند که در این رابطه می‌توانید به کتاب معجم رجال الحدیث مراجعه کنید.^۱ بنابراین روایت اجلاء از عمر بن حنظله به عنوان دلیلی بر وثاقت او ذکر شده است.

دلیل دوم: روایت بعضی از مشایخ ثقات

بعضی از مشایخ ثقات مثل صفوان بن یحیی در موارد متعددی از عمر بن حنظله روایت نقل کرده است.^۲ صفوان بن یحیی از جمله سه نفری (ابن ابی عمیر، احمد بن محمد بن ابی نصر بزنطی و صفوان بن یحیی) است که «لایروون و لایرسلون الا عن ثقة» لذا روایت او از عمر بن حنظله دال بر وثاقت او می‌باشد.

دلیل سوم: کثرت روایات از ائمه (ع)

عمر بن حنظله روایات زیادی را از ائمه (ع) نقل کرده و کثرت روایت به واسطه بعضی از ادله دلیل بر وثاقت است از جمله این روایت که از امام صادق (ع) وارد شده که حضرت می‌فرمایند: «اعرفوا منازل الناس علی قدر روایاتهم عنّا»؛^۳ درجه و منزلت مردم را به اندازه روایاتی که از ما نقل می‌کنند بشناسید. البته همان گونه که قبلاً هم عرض کرده‌ایم کثرت روایت از توثیقات عامه محسوب نمی‌شود.

دلیل چهارم: عمل به روایات عمر بن حنظله

اصحاب به روایات عمر بن حنظله عمل کرده‌اند تا جایی که شاید در بعضی موارد روایت نقل شده از او تنها روایتی باشد که در مسئله مورد نظر وجود داشته باشد لذا اصحاب روایات او را تلقی به قبول کرده و بر طبق آن عمل کرده‌اند لذا عمل به روایات او حاکی از وثاقت اوست چون اگر قرار بود عمر بن حنظله موثق نباشد دلیلی وجود نداشت که به روایات او خصوصاً مقبوله صادر از او که مشهور است عمل کنند.

دلیل پنجم: روایات دال بر مدح او

روایت اول: قال: قلت لابی عبدالله (ع): «انَّ عمر بن حنظله اتانا عنک بوقتٍ، فقال ابو عبدالله (ع): اذن لایکذب علینا»^۴ راوی می‌گوید: به امام صادق (ع) عرض کردم عمر بن حنظله گاهی از طرف شما پیش ما می‌آید و مطالبی از شما را برای ما نقل می‌کند، امام (ع) فرمودند: او بر ما دروغ نمی‌بندد. این کلام امام (ع) صراحت در این دارد که عمر بن حنظله ثقة بوده است. روایت دیگری هم در فروع کافی نقل شده که می‌توانید مراجعه کنید.^۵

روایت دوم: عن عمر بن حنظله قال: قلت لابی جعفر (ع): «انی اظنَّ انَّ لی عندک منزلةً، قال: أجل»؛^۶ عمر بن حنظله می‌گوید: من به امام باقر (ع) عرض کردم: من گمان می‌کنم نزد شما منزلت و اعتباری دارم، حضرت (ع) فرمودند: بله همین طور است.

۱. مستدرک الوسائل، ج ۳، ص ۶۳۷.

۲. معجم رجال الحدیث، ج ۱۴، ص ۳۴.

۳. اصول کافی، ج ۱، ص ۱۰۱، کتاب فضل العلم، باب النوادر، حدیث ۱۳.

۴. فروع کافی، ج ۳، ص ۲۷۸، باب وقت الظهر و العصر، حدیث ۱.

۵. الروضة فی الکافی، ص ۲۲۶، حدیث ۵۲۲.

۶. مستدرک الوسائل، ج ۳، ص ۶۲۷.

روایت سوم: قال ابو عبدالله (ع) لعمر بن حنظله: «يا ابا صخر انتم و الله على ديني و دين آبائي و قال: لئن شفعن ثلاث مرات، حتى يقول عدونا فما لنا من شافعين و لا صديق حميم»؛ امام صادق (ع) به عمر بن حنظله فرمودند: به خدا قسم شما بر دين من و دين پدران من هستيد و من شما را شفاعت خواهم كرد تا جايي كه دشمنان ما مي گويند: پس براي ما شافعي نيست. سوگند امام صادق (ع) در اين روايت مبني بر استقامت عمر بن حنظله در دين آن حضرت و پدرانش و همچنين سوگند آن حضرت مبني بر شفاعت از عمر بن حنظله دال بر قدر و منزلت اوست.

اگر چه گفتيم در كلمات بزرگان از قدماء علم رجال تصريح به وثاقت عمر بن حنظله مشاهده نمي شود اما او را از جمله اصحاب امام باقر (ع) و امام صادق (ع) بر شمرده اند از جمله اينكه شيخ طوسي او را از اصحاب اين دو امام بزرگوار ذكر کرده است.^۱ برقي هم او را از اصحاب امام باقر (ع) و امام صادق (ع) بر شمرده است.^۲

در بين بزرگان از جمله كساني كه به وثاقت عمر بن حنظله تصريح کرده شهيد ثاني است كه اين هم مي تواند مؤيدي بر وثاقت عمر بن حنظله باشد.

در مجموع با ملاحظه ادله اي كه ذكر شده عده اي به وثاقت عمر بن حنظله قائل شده اند اما در مقابل بعضي اگر چه او را تضعيف نكرده اند اما مي گويند وثاقت او براي ما ثابت نيست و اين ادله نمي تواند وثاقت عمر بن حنظله را براي ما ثابت كند. حال بايد اشكالات وارد شده بر ادله دال بر وثاقت عمر بن حنظله را ذكر و بررسي كنيم تا حق در مسئله روشن شود.

«والحمد لله رب العالمين»

۱. رجال شيخ طوسي، ص ۱۳۱.
۲. رجال برقي، ص ۱۱-۱۷.